

Наталія РАШКИ,

викладач кафедри міжнародних комунікацій факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород) hlushchak_natalia@mail.ru

МОТИВ ДИТИНСТВА У РОМАНІ «ТАЄМНИЙ САД» Ф. Г. БЕРНЕТ

У статті розглядається зміст мотиву дитинства у романі «Таємний сад» Ф. Г. Бернет. Увагу приділено проблемі дитячого психологізму, з'ясовано принципи зображення характерів дітей, розкрито особливості художнього змалювання їхнього світу. Увагу приділено сутності літературного мотиву, його тлумачення та функціонування в тексті.

Ключові слова: проза Ф. Г. Бернет, мотив, дитяча література, психологізм, особистість.

Лит. 13.

Nataliya RASHKI,

lecturer of International Communications Department Tourism and International Communications Faculty SHEU «Uzhhorod National University» (Ukraine, Uzhhorod) hlushchak_natalia@mail.ru

THE MOTIVE OF CHILDHOOD IN THE NOVEL «THE SECRET GARDEN» BY F. H. BURNETT

In the paper the content of the motive of childhood in the novel «The Secret Garden» by F. H. Burnett is analyzed. The attention is given to the problem of children psychology and the principles of the children characters portrait are depict. As a result, the peculiarities of artistic description of children's world are presented. The attention is paid to the nature of the literary motive, its definition and functioning in text.

Key words: prose of F.H. Burnett, motive, children's literature, psychologism, individuality.

Ref. 13.

Наталья РАШКИ,

преподаватель кафедры международных коммуникаций факультета туризма и международных коммуникаций ГВУЗ «Ужгородский национальный университет» (Украина, Ужгород) hlushchak_natalia@mail.ru

МОТИВ ДЕТСТВА В РОМАНЕ «ТАИНСТВЕННЫЙ САД» Ф. Г. БЕРНЕТТ

В статье рассматривается содержание мотива детства в романе «Таинственный сад» Ф. Г. Бернетт. Внимание уделено проблеме детского психологизма, определено принципы изображения характеров детей, раскрыто особенности художественного изображения их мира. Внимание уделено сущности литературного мотива, его толкования и функционирования в тексте.

Ключевые слова: проза Ф. Г. Бернетт, мотив, детская литература, психологизм, личность.

Лит. 13.

Постановка проблеми. Література для дітей позначена непроминальною актуальністю, що пояснюється її функціональними характеристиками та поетичною специфікою, спрямованою на певне коло реципієнтів. Аналіз історії дитячого засвідчує

неоднозначне ставлення до цього пласту мистецтва слова: з одного боку, таку літературу розглядали через призму виховної функції, а з іншого – вважали маргінальним об'єктом для наукового осмислення. Відтак, увага до проблем дитячої книги то посилювалась, то згасала. Подібні тенденції зумовлені багатьма чинниками: соціально-культурним середовищем, станом книговидання, аксіологічними домінантами, превалюванням певного функціонального аспекту книги для дітей, специфікою ролі, покладеної на дитячу літературу за тієї чи іншої доби [2, 136].

Саме тому актуальності набирає питання дослідження мотиву дитинства у літературі для дітей, зокрема у романі «Таємний сад» Ф. Г. Бернет.

Аналіз досліджень. На сучасному етапі літературознавство оперує чималою кількістю наукових студій, присвячених теорії та функціонуванню мотивів (А. Бем, О. Білецький, О. Веселовський, Б. Гаспаров, Є. Мелетинський, В. Пропп, Б. Путілов, В. Руднев, І. Силантьєв, В. Тюпа, О. Фрейденберг та ін.). Невід'ємною складовою прозових творів Ф. Г. Бернет постає саме мотив дитинства, дослідження якого залишається актуальним і маловивченим у літературознавстві.

Мета статті – розкрити зміст мотиву дитинства у романі «Таємний сад» Ф. Г. Бернет, а також розкрити особливості художнього змалювання дитячого світу.

Виклад основного матеріалу. Хоча Ф. Г. Бернет опублікувала цілу низку творів для дорослої аудиторії, znana вона передусім завдяки трьом романам, написаних для дітей: «Маленький лорд Фаунтлерой» (1886), «Маленька принцеса» (1905) і «Таємний сад» (1911) [11, 7].

Роман «Таємний сад» Ф. Г. Бернет змальовує «глибину і тонкість в зображенні її головних дитячих персонажів» [13].

Невід'ємним чинником сюжету літературного твору є «мотив» – повторювана смислова одиниця, яка рухає вчинками персонажів, збуджує їх переживання і роздуми, тонко динамізує світ художнього суб'єкта [1, 30–31].

У літературознавстві мотив (франц. *motif*, від лат. *motus* – рух) – тема ліричного твору або неподільна смислова одиниця, з якої складається фабула (сюжет): мотив відданості вітчизні, жертвовності, зради коханого тощо. Мотиви рухають вчинками персонажів, збуджують їхні переживання і роздуми, особливо тонко динамізують внутрішній світ ліричного суб'єкта. Тому в аналізі лірики терміни «тема» і «мотив» часто перехреснюються. Роль і художньо-виражальні функції мотиву виявляються у фабулі і сюжеті конкретного твору, у структурі ліричного вірша, циклу, у контексті творчості письменника, в групі типологічно споріднених творів різних письменників [3, 468].

Поняття «мотив» активно вживається в літературознавстві ще з початку ХХ ст., але й досі існують суперечності в його розумінні, що пояснюються різними підходами (О. Веселовський, В. Силантьєв, Б. Гаспаров та інші). Сучасні критики вважають, що терміном «мотив» слід позначати стійкий формально-змістовий компонент художнього твору, критичної або літературознавчої праці [6, 19].

Мотив постає органічною частиною теми та ідеї твору (часто розуміється і як синонім теми або образного її втілення). У цьому плані Б. Томашевський зазначає: «Мотиви поєднуються між собою, утворюють тематичну єдність твору» [5, 121]. «Тема як інваріант, – аргументовано наголошують В. Будний та М. Ільницький, – містить парадигму варіантів – мотивів, які розгортаються в синтагматичній послідовності, вибудовуючи образну систему твору, зокрема сюжет (образ події), і виражаючи його ідею – творчий концепт, мистецьку інтенцію, авторський задум, ставлення до зобра-

жуваного предмета» [5, 174]. Таким чином, мотив – важлива смислова одиниця, з якої складається фабула твору, – домінантна категорія вираження його теми та ідеї, індивідуальних авторських станів, установок.

Ознаки мотиву такі: предикативність, структурна й семантична неодномірність, належність до сюжетно-тематичної площини. Зустрічаючись у тексті, мотив до загального контексту твору додає певну суму значень, які апріорі вже містяться в ньому [7, 1].

У 1960 році Ф. Арьєс (автор праць з історії сім'ї та дитинства) висунув гіпотезу, що тема дитинства була, практично, відсутня до раннього сучасного періоду. Суперечка про існування або відсутність ідеї до цього часу в історії дало поштовх безлічі досліджень, присвячених темі дитинства.

Тема дитинства доволі давно є однією з центральних тем англійської літератури. Діти були предметом багатьох текстів. Ми можемо знайти їх у творах Д. Драйдена і А. Поупа. Однак, справжньою змістовною і самодостатньою темою дитинство стало з розквітом роману. Її значення поступово збільшилося в XVIII столітті, а в літературі XIX та XX століть ця тема здобула помітну популярність [10, 2].

До поняття «дитинство» відносять не лише біологічний вік, але й соціальний, вимірюваний співвіднесенням рівня соціального розвитку індивіда зі статистичною нормою, психічний, і, нарешті, суб'єктивно пережитий вік, що має внутрішню систему відліку і залежний від подієвої наповненості життя і суб'єктивне сприйняття ступеня самореалізації особистості. В історичному плані поняття «дитинство» пов'язується не стільки з біологічним станом незрілості, скільки з певним соціальним статусом індивіда, з колом його прав і обов'язків, з набором доступних для нього форм діяльності [4, 5].

На думку автора дитячої літератури П. Ковені, «дитина може служити як символ незадоволеності письменника суспільством, яке знаходиться в стрімкому розвитку. У світі, все більш і більш відданому прагматичним цінностям і техніці, дитина могла служити символом уяви і чутливості, символом природи, який протиставляється зовнішнім силам антиприродного людства. Через дитину автор може виразити своє розуміння конфлікту між людською невинністю і наростаючим тиском соціального досвіду. Дитинство містить ідеальний образ ненадійності та ізоляції, страху і замішання, уразливості і потенційного порушення» [9, 95]. З точки зору німецького дослідника Р. Гагена, в дитині «укладені вищі ідеали романтиків: Невинність, Несвідоме, Поезія, Краса, Гармонія» [12, 24].

Мотив дитинства – один із провідних у дитячих творах англомовної письменниці. Світ дітей особливий і разом із тим невід'ємний від світу дорослих, він дуже тендітний і потребує посиленої турботи. Майстерно зображеними дитячими образами Ф. Г. Бернет впливає на реципієнта.

Образ світу дитинства поданий крізь призму сприйняття головних героїв Мері, Коліна та Дікена. Для Коліна світ замкнутий і камерний, обмежений простором його дитячої кімнати. Обов'язковими елементами цього світу є предмети інтер'єру, його халат та «живий» вогонь – камін: «*There was a bright fire on the hearth when she entered his room, and in the daylight she saw it was a very beautiful room indeed. There were rich colors in the rugs and hangings and pictures and books on the walls which made it look glowing and comfortable even in spite of the gray sky and falling rain. Colin looked rather like a picture himself. He was wrapped in a velvet dressing-gown and sat against a big brocaded cushion* [8, 71] / «У кімнаті блимав камін, і при денному світлі кімната ви-

явилась дуже затишною. Килим, порт'єри, картини, кольорові книжки на полицях – усе піднімало настрій, хоча за вікном дощило. Та й Колін виглядав як з картинки. Він сидів у величезному кріслі, загорнувшись в халат» (переклад – Н. Р.). Простір кімнати сакралізується, а речі, що в ній знаходяться, набувають значення священних реліквій. У цьому контексті актуалізується опозиція *свій – чужий*: кожний, хто не належить до священного простору, сприймається як ворог, який може зруйнувати його цілісність.

Руйнування світу дитинства (смерть матері, хвороба, ненависть батька) стає причиною свідомого звуження життєвого простору, намагання героя відмежуватися від зовнішнього світу: «*My mother died when I was born and it makes him wretched to look at me. He thinks I don't know, but I've heard people talking. He almost hates me*» [8, 63] / «*Моя мама померла тоді, коли я народився. Він відчуває відразу, коли дивиться на мене. Він гадає, що я не знаю, але я чув, як усі про це говорять. Він майже ненавидить мене*» (переклад – Н. Р.); «*Sometimes I have been taken to places at the seaside, but I won't stay because people stare at me. I used to wear an iron thing to keep my back straight, but a grand doctor came from London to see me and said it was stupid. He told them to take it off and keep me out in the fresh air. I hate fresh air and I don't want to go out*» [8, 63] / «Де-кілька разів мене брали на море. Але я не люблю, коли на мене дивляться з огидою. Тоді я носив залізний корсет, який тримав спину. Потім мене оглянув відомий лікар з Лондона і сказав негайно його зняти. А ще – порадив більше бути на свіжому повітрі. Та я ненавиджу кудись виходити» (переклад – Н. Р.).

Що стосується Мері, то її доля теж чимось схожа з Коліном. Світ довкола для неї немилий, всі, хто її оточував, дратували: «*When Mary Lennox was sent to Misselthwaite Manor to live with her uncle everybody said she was the most disagreeable-looking child ever seen. It was true, too. She had a little thin face and a little thin body, thin light hair and a sour expression. Her hair was yellow, and her face was yellow because she had been born in India and had always been ill in one way or another*» [8, 6] / «Коли Мері Ленокс прибула до Мізелвейту – маєтку її дядька, що мав стати тепер її домом, – всім, хто її зустрічав, одразу було зрозуміло: її тут все дратує! І це правда. Уявіть насуплене дівча, хворобливе на вигляд, з ріденьким волоссям та восковим обличчям – ось уся Мері» (переклад – Н. Р.).

Дівчинка народилася в Індії в заможній родині британського походження. Якщо зануритись глибше на психологічному рівні, представлення Мері як егоїстичної, зіпсованої дівчини виявляється у ненависті до своїх батьків, які постійно відштовхували її. Невдовзі Мері також стала сиротою, втративши обох батьків одразу. Єдиний, хто міг з нею впоратись, була її служниця Ая: «... *when she became a sickly, fretful, toddling thing she was kept out of the way also. She never remembered seeing familiarly anything but the dark faces of her Ayah and the other native servants*» [8, 6] / «Дівчина росла та нею ніхто не цікавився. Дитя росло слабеньким через часті хвороби. Мері і не знала нікого з рідних: від перших днів життя вона бачила лише смагляве личко Аї та інших слуг-індусів» (переклад – Н. Р.).

Дікен, натомість, був оптимістичнішим, хоча також мав «особливе» дитинство. Хлопчина зростав у багатодітній та малозабезпеченій сім'ї. Речі, іграшки та здорова їжа були дефіцитом у їхній родині. Однак, на протигагу Мері та Коліну, він зростав у любові та увазі матері. Він може знайти спільну мову з будь-ким, навіть із тваринами, про що свідчить уривок з тексту: «*Everybody knows him. Dickon's wanderin' about everywhere. Th' very blackberries an' heather-bells knows him. I warrant th' foxes shows him where their cubs lies an' th' skylarks doesn't hide their nests from him*» [8, 23] / «Усі

Рапкі Н. Мотив дитинства у романі «Таємний сад» Ф. Г. Бернет

Його знають. Його будь-де можна зустріти на пустиці. Його ту' кожна гілочка знає. Кажу тобі, лисиці, певно, добровільно показують йому свої кубла, а ще й жайворонки від нього ся не ховають» (переклад – Н. Р.).

Образи дорослих у романі англomовної авторки також несуть важливе ідейне навантаження. Позитивні образи письменниці вводять у роман з метою розкриття ідеї наступності поколінь. Негативні персонажі, з якими зіштовхуються діти, спонукають їх до пошуків вирішення складних ситуацій. У зображенні юних героїв Ф. Г. Бернет враховує вікові особливості своїх персонажів і адресатів твору. Пригодницько-авантюрна форма роману допомагає авторці зацікавити реципієнта, що є важливим моментом для дитячої літератури.

Висновки. Запропонований аналіз мотиву дитинства у романі «Таємний сад» Ф. Г. Бернет дає змогу дійти висновку: у зображенні героїв авторка не обминає соціального статусу, способу життєдіяльності, відносини персонажів з дорослими. Письменниця заглиблюється у внутрішній світ дитини, її моральні зацікавлення, сприйняття дорослого світу, що дає можливість класифікувати роман як зразок психологічної прози. Головним об'єктом спостереження письменниці є процес поступового розвитку і формування характеру героїв. Особливість художнього зображення світу дитини полягає в тому, що Ф. Г. Бернет розкриває її внутрішній світ у кризові моменти життя, передає психологічний стан дитини у складній для неї ситуації. Усе це змушує її робити непростий вибір, зрозуміти себе, пізнати нові грані своєї особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаспаров Б. Литературные лейтмотивы. Очерки по русской литературе XXв. / Б. Гаспаров. – М. : Наука, 1994. – 304 с.
2. Ковальчук Н. Концепт дитини і дитинства у творчості Варвари Чередниченко / Н. П. Ковальчук // Science and Education a New Dimension : Philology. – 2013. – Том 11. – С. 136–140.
3. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка]. – К. : Академія, 2007. – 752 с.
4. Ненилин А. Стивен Кинг и проблема детства в англо-американской литературной традиции : дис. канд. филолог. наук : 10.01.03 – литература народов стран зарубежья (английская и американская) / А. Г. Ненилин. – Самара, 2006. – 156 с.
5. Смушак Т. Мотив самотності у автобіографічній творчості Наталени Королевої та Ірен Немировськи (на матеріалі повісті «Без коріння» та роману «Вино самотності») / Т. Смушак // Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2014. – Вип. 3 (79). – С. 212–225.
6. Терещенко С. Система мотивів роману В. Дрозда «Вовкулака» («Самотній вовк») / С. Терещенко // Матеріали доповідей V Регіональної студентської наукової конференції. – 2012. – С. 19–21
7. Тимченко А. Структура мотиву: до питання теоретичного осмислення / А. Тимченко // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – 2010. – Вип. 17. – С. 5–11.
8. Burnett F. «The secret garden» / F. H. Burnett. – London : Heinemann, 1911. – 384 p.
9. Coveney P. The image of childhood : the individual and society : a study of the theme in English literature / P. Coveney. – London : Penguin Books Ltd, 1967. – 361 p.
10. Georgieva M. Childhood in English Literature / M. Georgieva [Electronic resource]. – Access mode: <https://hal-unice.archives-ouvertes.fr/hal-00476205>
11. Gymnich M. A Hundred Years of The Secret Garden / M. Gymnich, I. Lichterfeld. – Goettingen : Bonn University Press, 2012. – 190 p.
12. Hagen R. Kinder, wie sie im Buche stehen / R. Hagen. – Muenchen, 1967. – 139 s.
13. Koppes P. Tradition and the Individual Talent of Frances Hodgson Burnett: A Generic Analysis of Little Lord Fauntleroy, A Little Princess, and The Secret Garden / P. Koppes [Electronic resource]. – Access mode: <http://muse.jhu.edu/journals/chl/summary/v007/7.koppes.html>

REFERENCES

1. Gasparov B. Literaturnyye leymotivy. Ocherki po russkoy literature XX v. / B. Gasparov. – M. : Nauka, 1994. – 304 s.
2. Kovalchuk N. Koncept dytyny i dytynstva v tvorchosti Varvary Cherednychenko / N. P. Kovalchuk // Science and Education a New Dimension: Philology. – 2013. – Tom 11. – S. 136–140.
3. Literaturoznavchij slovnyk-dovidnyk / [za red. R. Grom`jaka, Ju. Kovaliva]. – K. : Akademija, 1997. – 752 s.
4. Nenilin A. Stiven King I problema detstva v anglo-amerikanskoj literaturnoy tradicii : dis. ... kand. filolog. nauk : 10.01.03. – literature narodov stran zarubezhja (anglijskaja i amerikanskaja) / A. G. Nenilin. – Samara, 2006. – 156 s.
5. Smushak T. Motiv samotnosti u avtobiografichnij tvorchosti Nataleny Korolevoyi ta Iren Nemyrovsky (na materialy povisti «Bez korinnya» ta romanu «Vyno samotnosti») / T. Smushak // Naukovi zapysky XNPU im. G.S. Skovorody. – 2014. – Vyp. 3 (79). – S. 212–225.
6. Tereshhenko S. Systema motyviv romanu V. Drozda «Vovkulaka» («Samotnij vovk») / S. Tereshhenko // Materialy dopovidej V Regionalnoyi studentskoyi naukovoyi konferenciyi. – 2012. – S. 19–21.
7. Tymchenko A. Struktura motyvu: do pytannya teoretychnogo osmyslennya / A. Tymchenko // Literaturoznavchi obriyi. Praci molodyh uchenyh. – 2010. – Vyp. 17. – S. 5–11.
8. Burnett F. «The secret garden» / F. H. Burnett. – London : Heinemann, 1911. – 384 p.
9. Coveney P. The image of childhood: the individual and society : a study of the theme in English literature / P. Coveney. – London : Penguin Books Ltd, 1967. – 361 p.
10. Georgieva M. Childhood in English Literature / M. Georgieva [Electronic resource]. – Access mode: <https://hal-unice.archives-ouvertes.fr/hal-00476205>
11. Gymnich M. A Hundred Years of The Secret Garden / M. Gymnich, I. Lichterfeld. – Goettingen : Bonn University Press, 2012. – 190 p.
12. Hagen R. Kinder, wie sie im Buche stehen / R. Hagen. – Muenchen, 1967. – 139 s.
13. Koppes P. Tradition and the Individual Talent of Frances Hodgson Burnett: A Generic Analysis of Little Lord Fauntleroy, A Little Princess, and The Secret Garden / P. Koppes [Electronic resource]. – Access mode: <http://muse.jhu.edu/journals/chl/summary/v007/7.koppes.html>

Статтю подано до редакції 24.04.2015 р.